

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

ШЕВЧУК ОЛЬГА ПЕТРІВНА

УДК 159.953:81'23(043.3)

**ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ РЕОРГАНІЗАЦІЇ
ТРАВМАТИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ОСОБИСТОСТІ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Луцьк – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі загальної та соціальної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Засєкіна Лариса Володимирівна,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
завідувач кафедри загальної та соціальної
психології

Офіційні опоненти: член-кореспондент НАПН України,
доктор психологічних наук, професор
Титаренко Тетяна Михайлівна,
Інститут соціальної та політичної психології
НАПН України, завідувач лабораторії
соціальної психології особистості

кандидат психологічних наук
Маслюк Андрій Миколайович,
Київський національний торговельно-
економічний університет,
доцент кафедри психології

Захист відбудеться «27» березня 2015 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.05 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: вул. Потапова, 9, м. Луцьк, 43024.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за адресою: вул. Винниченка, 30 а, м. Луцьк, 43024.

Автореферат розісланий «26» лютого 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Я. Малімон

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах соціально-економічних, політичних та національних перетворень, які відбуваються в Україні, підвищується суспільний запит на психологічну допомогу верствам населення, що зазнали психологічної травматизації, яка здебільшого деструктивно впливає на всі сфери життя людини: порушує звичний ритм життя, руйнує усталену картину світу, формує неефективні схеми поведінки, депресії, фобії, спричиняє посттравматичний стресовий розлад. Попри значну кількість досліджень, присвячених вивченню ментальної травми, слід визнати, що вони не розкривають усіх аспектів збереження і репрезентації пережитого травматичного досвіду особистості. Водночас, вивчення психічного процесу травматичної пам'яті як в нормі, так і в патології дає змогу простежити, як відбувається фіксація негативного спогаду, місце його локалізації і шляхи реорганізації при негативному впливі на особистість.

Конструкт травматичної пам'яті є предметом уваги переважно зарубіжних учених, які спрямовували свої дослідження на визначення впливу емоцій на міцність збереження травматичних спогадів (Е. Клінгер, П. Барда, М. Максейнер, П. Блонський, К. Шоб, Дж. Кіглстром); знаходження відмінностей між травматичними, позитивними і емоційно-нейтральними спогадами (Дж. Боханек, Р. Фівуш, Е. Валкер, М. Грей, Т. Ломбардо); з'ясування характеру збереження травматичних подій у пам'яті особистості (Л. Барсалоу, Р. Фіслер, Р. Браун, Дж. Кулик, С. Портер, А. Бірт). У вітчизняній психологічній літературі це явище не отримало ґрунтовного вивчення як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях. Аналіз наукових доробок у цій сфері засвідчує відсутність розробленої структурно-функціональної моделі травматичної пам'яті, за допомогою якої відстежуються особливості її репрезентації.

Не зважаючи на великий обсяг теоретичних та емпіричних досліджень психологічної роботи із травматичними спогадами, серед яких високий пояснювальний потенціал мають праці Т. Титаренко, Л. Засекіної, І. Малкіної-Пих, А. Маслюка, М. Падун, Н. Тарабріної, О. Романчука, Е. Пятницької, недостатньо з'ясованими є психолінгвістичні методи діагностики травматичної пам'яті, а також психолінгвістичні засоби, що сприяють її реорганізації внаслідок адаптації людини до пережитого травматичного досвіду, переосмислення травматичних дезадаптивних схем і негативних установок.

Важливість реорганізації травматичної пам'яті задля ефективної життєдіяльності особистості, з одного боку, та відсутність комплексного дослідження травматичної пам'яті і психолінгвістичних засобів її реорганізації, з іншого, – зумовили актуальність та вибір теми дослідження: «Психолінгвістичні засоби реорганізації травматичної пам'яті особистості».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до планової науково-дослідної роботи кафедри загальної та соціальної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, здійснене в межах держбюджетної теми «Когнітивно-поведінкові та психолінгвістичні стратегії подолання психічної травматизації особистості» (державний реєстраційний номер 0115U002345).

Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні вченої ради Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 6 від 27 грудня 2012 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 27 травня 2014 р.)

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні й емпіричному вивченні особливостей травматичної пам'яті та психолінгвістичних засобів її реорганізації.

Для досягнення мети дослідження було сформульовано такі **завдання**:

1. На основі результатів теоретико-методологічного вивчення проблеми встановити психологічний зміст понять ментальної травми, травматичної пам'яті, репрезентації травматичних подій у пам'яті особистості.
2. Розробити концептуальні засади дослідження травматичної пам'яті та сконструювати її пропозиційну модель.
3. Встановити на емпірико-діагностичному рівні особливості репрезентації подій у травматичній пам'яті, їх типи, взаємозв'язок особистісних рис і пропозиційної структури травматичної пам'яті.
4. Виявити психолінгвістичні засоби реорганізації травматичної пам'яті та розробити рекомендації щодо їх використання.

Об'єкт дослідження – травматична пам'ять особистості.

Предмет дослідження – психолінгвістичні засоби реорганізації травматичної пам'яті особистості.

В основу дослідження покладено таку **гіпотезу**: психолінгвістичні засоби реорганізації травматичної пам'яті обумовлені її пропозиційною структурою.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: когнітивний підхід до вивчення особистості (Р. Шенк, Р. Абельсон, Д. Власюк, Р. Каламаж, З. Кіреєва, М. Крімер, М. Кузнецов, І. Пасічник, М. Смульсон, Н. Штейн та ін.); психолінгвістичний підхід до дослідження особистості (Л. Виготський, Л. Засекіна, О. Леонтьєв, М. Орап та ін.); основні ідеї організації травматичної пам'яті особистості (Р. Фіслер, Р. Браун, Дж. Кулік, С. Портер, А. Бірт та ін.); погляди на особливості творення автобіографічного наративу (Т. Сарбін, М. Уайт, Д. Епстон, Н. Чепелева, З. Карпенко, Т. Титаренко та ін.); концептуальні положення пропозиційної моделі представлення знань (Дж. Андерсон, Г. Бауер, Н. Арутюнова, Т. Фесенко) і пропозиційного аналізу (В. Кінч, Т. ван Дейк); теорії рис особистості (Г. Айзенк, Р. Кеттел); науково-психологічні уявлення про закономірності розвитку в ранній зрілості (Е. Еріксон, Я. Гошовський, С. Максименко та ін.).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань були використані такі методи дослідження:

– *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація наукової літератури з проблеми психологічної травми та травматичної пам'яті особистості;

– *емпіричні*: бесіди, діагностичний інструментарій психолінгвістики: автобіографічний наратив на тему: «Травматична подія у моєму житті» (для дослідження пережитого травматичного досвіду, а також особливостей його

відтворення), комплекс психодіагностичних методик: «Психологічна автобіографія» Л. Бурлачука і Е. Коржової (для дослідження особливостей відведення місця травматичному спогаду серед репертуару інших життєвих подій); Місісіпська шкала для оцінки посттравматичних стресових реакцій Н. Кеана, Дж. Кеддела і К. Тейлора (для дослідження рівня посттравматичного стресового розладу, який водночас є інтегральним показником рівня емоційного благополуччя людини); персональний опитувальник Г. Айзенка (EPQ) (для оцінки індивідуально-типологічних рис особистості); багатофакторний особистісний опитувальник Р. Кеттела (16 PF) (для діагностики рис особистості); опитувальник суб'єктивної локалізації контролю С. Пантелєєва, В. Століна (для дослідження типу суб'єктивного контролю над різними життєвими ситуаціями);

– *статистичної обробки емпіричних даних* – *r*-коефіцієнт Пірсона (для визначення кореляційних зв'язків між особливостями прояву травматичної пам'яті, її пропозиціональною структурою і рисами особистості), описова статистика (для визначення середньогрупових, мінімальних, максимальних показників у групі, відсоткове співвідношення, стандартне відхилення (для розробки шкали нормативів)). Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою комп'ютерного забезпечення SPSS для Windows (версія 10.0).

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що:

– *вперше* на теоретичному й емпіричному рівнях операціоналізовано поняття травматичної пам'яті як психічного процесу в межах норми; сконструйовано пропозиціональну модель травматичної пам'яті, на основі якої емпірично виділено і обґрунтовано особливості репрезентації травматичного досвіду залежно від рівня емоційного благополуччя особистості; запропоновано авторську схему пропозиціонального аналізу травматичних спогадів, який дає змогу шляхом аналізу автобіографічних наративів отримати дані про рівень емоційного благополуччя діагностованого, його психологічний портрет; розроблено програму реорганізаційної роботи з травматичною пам'яттю особистості за допомогою психолінгвістичних засобів, яка реалізується через такі кроки наративної роботи: стабілізація емоційно-психологічного стану; діагностика особливостей травматичної пам'яті; екстерналізація проблеми; інтеріоризація травматичного досвіду, формування позитивної концепції життя;

– *удосконалено* наукові уявлення про репрезентацію травматичних подій у пам'яті особистості, а також засоби психолінгвістичної діагностики травматичної пам'яті шляхом використання автобіографічного наративу;

– *подальшого розвитку* набули уявлення про травматичну пам'ять, травматичний досвід та травматичну ситуацію; наративні техніки як ефективні засоби подолання негативного впливу пережитої травми на життя людини.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що розроблена схема здійснення пропозиціонального аналізу автобіографічних наративів травматичного змісту може застосовуватись у діагностичних цілях під час роботи з людьми, які знаходяться під впливом пережитої травматичної події. Розроблені рекомендації щодо використання психолінгвістичних засобів під час реорганізації травматичної пам'яті особистості будуть корисними

психологам-практикам для зменшення її деструктивного впливу на особистісну сферу. Окремі розділи дисертації можуть успішно використовуватися у вищих навчальних закладах при викладанні таких навчальних дисциплін, як «Загальна психологія», «Психолінгвістика», «Медична психологія», «Експериментальна психологія», «Психодіагностика».

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Національного університету «Острозька академія» (довідка про впровадження № 296 від 12.11.2014 р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка про впровадження № 03-31/02/3600 від 13.11.2014 р.), Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (довідка про впровадження № 971 від 14.11.2014 р.), Херсонського державного університету (довідка про впровадження № 07-24/2923 від 14.11.2014 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації відображено у публікаціях автора, обговорено на засіданнях кафедри загальної та соціальної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Результати проведеного дослідження представлено автором на таких науково-практичних конференціях: V Міжнародній науково-практичній конференції «Здоров'я, освіта, наука та самореалізація молоді (Луцьк, 2013); I Міжнародній науково-практичній конференції «Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід» (Харків, 2013); VIII Міжнародній науково-практичній конференції: «Психолінгвістика в сучасному світі» (Переяслав-Хмельницький, 2013), I Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми психолінгвістики та психології мовлення особистості» (Луцьк, 2014); I Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Особистість і суспільство: методологія і практика сучасної психології» (Луцьк, 2014); Міжнародній науково-практичній конференції «Pedagogy of 21st century: teaching in the world of constant information flow» (Будапешт, 2014).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено в 1 колективній монографії, 10 одноосібних наукових працях, з яких 5 статей – у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, 2 статті – в іноземних збірниках наукових публікацій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (185 найменувань, з них 58 – іноземними мовами) та 2 додатків обсягом 8 сторінок. Загальний обсяг дисертації становить 209 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 180 сторінках. Робота містить 21 рисунок і 29 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; розкрито методологічні та теоретичні засади дослідження, висвітлено наукову новизну і практичну значущість роботи; наведено відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження у практику.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні основи дослідження травматичної пам'яті» – здійснено аналіз концептуального поля поняття травматичної пам'яті, визначено категоріально-поняттєвий апарат змісту ментальної травми, представлено когнітивні моделі семантичної організації травматичної пам'яті, сконструйовано й описано пропозиціональну модель травматичної пам'яті.

Результати теоретико-методологічного аналізу концептуального поля травматичної пам'яті дали змогу описати цей конструкт через призму такої поняттєвої сітки: пам'ять (П. Блонський, Л. Виготський, П. Зінченко, М. Кузнецов, А. Смірнов); травматична пам'ять як підвид автобіографічної пам'яті (Дж. Робінсон, К. Свансон, В. Нуркова); емоційна пам'ять про негативні події (С. Тейлор, Е. Клінгер, П. Барда, М. Максейнер, І. Вассел, Х. Маркелбах); психологічна (ментальна) травма в контексті посттравматичного стресового розладу (В. Шапар, Т. Кириленко, А. Маслюк, Е. Мазур, М. Падун, Н. Тарабріна); травматичний досвід і травматичний спогад (Б. Колк, Дж. Хоппер, Дж. Остерман, Н. Стовба); травматична подія (ситуація) (С. Рубінштейн, С. Крістіансон, Т. Карцева).

На основі аналізу концептуальних підходів щодо сутності травматичної пам'яті виокремлено когнітивний підхід як найпоширеніший щодо її вивчення (Р. Шенк, Р. Абельсон, Л. Барсалоу, М. Крімер, Н. Штейн). Розгляд особливостей збереження травматичних спогадів свідчить про існування двох основних поглядів на їх природу: травматичний аргумент пам'яті (Б. Колк, Дж. Хоппер і Дж. Остерман, С. Муре), який засвідчує, що травматичні події мають тенденцію до витіснення й дисоціації, і аргумент переваги травми (К. Шоб і Дж. Кіглстром), за яким стрес, що є неодмінним компонентом виникнення травматичної пам'яті, збільшує міцність фіксації спогаду.

На основі теоретичного узагальнення праць П. Жане, Р. Фіслера, Ж. Піаже з'ясовано, що травматичні спогади зберігаються завдяки декларативній пам'яті у вигляді об'єктів, подій, епізодів. При високому травматичному впливові травматична пам'ять зберігається у вигляді імпліцитної пам'яті без усвідомлення предмета запам'ятовування, що заважає її інтеграції в автобіографічну, наративну пам'ять, а реорганізована у вигляді експліцитної пам'яті. Травматична пам'ять відрізняється від інших видів пам'яті фрагментарністю (фрагменти травматичних спогадів є ізольованими, сенсорними, кінестетичними, емоційними), дезорганізованістю, дисоціативністю, дисфункціональністю когнітивних схем, насиченістю емоціями (С. Муре, С. Портер, А. Бірт).

Упродовж аналізу когнітивних моделей семантичної організації пам'яті (групова модель, модель порівняльних семантичних ознак, мережеві моделі, модель Елінора) було встановлено, що пропозиціональна модель репрезентації знань найкраще відображає характер збереження травматичних спогадів, оскільки пропозиції мають ситуаційний і об'єктний характер, а логіка їх представлення дає змогу встановити специфіку реорганізації травматичної пам'яті на психолінгвістичному рівні. Встановлено, що особистості із травматичною пам'яттю мають дезадаптивні пропозиціональні мережі, які містять негативну семантичну інформацію про травматичну ситуацію й неадекватні схеми реакції на неї.

На основі детального вивчення пропозиційної моделі пам'яті Дж. Андерсона і Г. Бауера розроблено пропозиційну модель травматичної пам'яті із зазначенням факторів ризику її виникнення залежно від особливостей конструювання пропозицій (рис. 1).

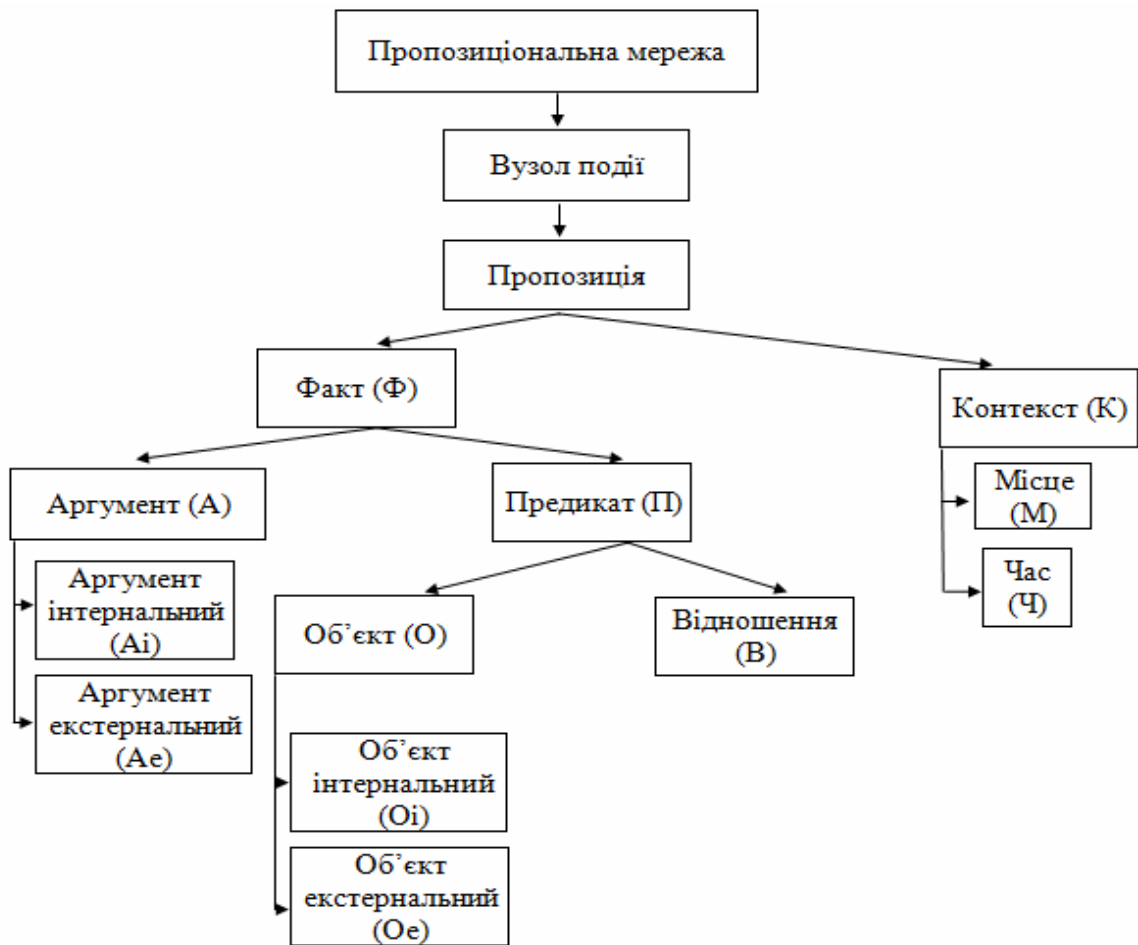

Рис. 1. Структурна схема пропозиційної моделі травматичної пам'яті особистості

Головними структурними елементами пропозиції є *факт*, який фіксує реальну подію або результат діяльності, і *контекст*, що описує середовище, в якому існує факт. Факт складається із аргументу, який залежно від особливостей репрезентації подій набуває інтернального або екстернального значення. Якщо центральне місце у пропозиції займає оповідач, який розповідає про себе в контексті переживання травматичного досвіду, то аргумент інтернальний. Якщо мова ведеться про інших учасників травматичної події, або про певне явище, яке спричинило набуття травматичного досвіду, то аргумент екстернальний. Наступним елементом факту є предикат, який відображає, що саме думають про аргумент, і складається з відношення і об'єкта. Відношення відображає значення, яке надається особистістю пережитій травматичній події. Об'єкт, так само, як і аргумент, ділиться на два види: інтернальний і екстернальний. У зв'язку з цим простежується певна закономірність: об'єкт набуває інтернального характеру лише при екстернальності аргументу і навпаки. Контекст складається із місця і часу виникнення події. Вузол події об'єднує контекст і факт в одну пропозицію, зображуючи ідеї та прямі асоціації між ними. Пропозиційна

мережа – це сукупність пропозицій, яка вміщує певний набір вузлів пам'яті з численними зв'язками.

До особистісних параметрів, які є факторами ризику утворення травматичної пам'яті, і набувають актуальності при високих показниках інтернального об'єкта і аргументу, відноситься вік, стать, життєвий досвід, рівень стресостійкості, компульсивність, астеничність, наявність психічних, психосоматичних розладів у минулому, соматичних захворювань, черепно-мозкових травм, залежностей, фізичного, сексуального і емоційного насильства у дитячому віці. Існують такі типи поведінки при переживанні травматичної події: тривожний, астеничний, соматоформний, дисфоричний. Екстернальний аргумент і об'єкт дає відомості про пережиту травматичну ситуацію, зокрема віднесення її до певного виду (техногенна, природна, соціально-політична, воєнна, психологічна) і типу (короткострокова, повторювальна). Відношення описує характеристики травматичного стресора. Ймовірність того, що стресор викличе утворення травматичної пам'яті, залежить від його раптовості, небажаності, непередбачуваності, неконтрольованості, новизни, тривалості, інтенсивності, повторюваності, рівня фізичної шкоди і загрози життю.

У другому розділі – *«Емпіричне дослідження психологічних особливостей травматичної пам'яті особистості»* – обґрунтовано програму емпіричного дослідження та вибір діагностичних методів, описано схему авторського пропозиціонального аналізу наративу на тему: «Травматична подія у моєму житті», виявлено й проаналізовано типи травматичних подій, визначено психолінгвістичні особливості прояву травматичної пам'яті, її пропозиціональної структури на матеріалі автонаративів відповідно до особистісних рис та емоційного благополуччя досліджуваних.

В емпіричному дослідженні взяли участь студенти Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Загальна кількість діагностованих – 206 осіб, серед яких 70 осіб чоловічої і 136 – жіночої статі. Вік досліджуваних коливається від 19 до 25 років, що припадає на період ранньої зрілості. Обумовленість вибору цього віку полягає в тому, що більшість людей цієї категорії уже мають травматичну пам'ять, водночас за браком досвіду не можуть із нею впоратись.

Емпіричне дослідження здійснювалося у три етапи. На першому етапі досліджувались особливості прояву травматичної пам'яті. Для виявлення психолінгвістичних особливостей репрезентації травматичної пам'яті діагностованим пропонувалось описати у письмовій формі пережиту ними травматичну подію – тривожний, неочікуваний інцидент, в якому вони перебували під впливом негативних емоцій, і який мав значний вплив на їхнє подальше життя. За результатами психолінгвістичного аналізу було встановлено, що показник середнього об'єму слів у тексті-описі пережитої травми ($x = 66,5 \pm 43,25$ %) значно нижчий від емоційно-нейтральних автобіографічних текстів-листів ($x = 250$ %), відповідно, й менша кількість речень ($x = 5,07 \pm 3,7$ %). Варто відзначити, що середній розмір речення ($x = 15,31 \pm 6,5$ %) наративів є більшим порівняно із нейтральними автобіографічними текстами, у яких нормою вважається

6–9 слів. Саме цей показник є індикатором емоційного стану комуніканта: його високі значення відображають глибину емоційного переживання описаних подій та їх високу особистісну значущість. Середній показник коефіцієнту дієслівності ($x = 17,79 \pm 7,6 \%$) знаходиться в межах норми. Встановлено, що в наративах, у яких коефіцієнт дієслівності перевищує 25 %, простежується дві тенденції: опис ненависті до дійових осіб травматичної події; пережита травма має ефект незавершеності, тобто прогноуються негативні наслідки, до яких вона призведе в майбутньому. Середньо-груповий коефіцієнт логічної зв'язності ($x = 3,3 \pm 2,4 \%$) знаходиться за межами норми. Гармонійним вважається показник, який дорівнює одиниці. Високі показники за цим коефіцієнтом є одним із основних індикаторів реорганізованого травматичного досвіду, оскільки діагностовані, вживаючи службові частини мови, будують причинно-наслідкові зв'язки і намагаються наділити пережиту травму певною логікою. Використовуючи такі сполучники, як «отже», «оскільки», «тому що», людина пояснює свою психологічну травму адресату, однак тим самим вона починає сама її краще розуміти і включає у свій досвід. На основі отриманих даних створено шкалу нормативів для наративів про травматичну подію.

Отримані наративи дали змогу встановити основні типи травматичних подій: смерть близької людини ($x = 28,80 \%$), травматичне кохання ($x = 16,50 \%$), ситуації загрози власному життю ($x = 10,60 \%$), ситуації загрози життю близьких людей ($x = 6,70 \%$), розлучення і конфлікти батьків ($x = 6,70 \%$), зміна звичних умов життя ($x = 4,80 \%$), конфлікти з близькими людьми ($x = 4,80 \%$), свідок трагічних подій ($x = 4,80 \%$), сімейне насильство ($x = 4,80 \%$), приниження гідності ($x = 3,80 \%$), інше ($x = 2,90 \%$), пияцтво одного з членів сім'ї ($x = 2,90 \%$), невинуватності очікувань близьких ($x = 1,90 \%$).

Виявлено, що при репрезентації пережитого травматичного досвіду людина найчастіше послуговується негативним ($x = 59 \%$) і позитивним ($x = 27 \%$) типом наративу, амбівалентний ($x = 10 \%$) і нейтральний ($x = 4 \%$) типи використовуються найменше. Існує взаємозв'язок між типом автонаративу і рівнем посттравматичного стресового розладу (ПТСР): при середньому і високому рівні ПТСР переважає негативний тип автонаративу ($x = 78 \%$; $x = 79 \%$), а при низькому ПТСР – позитивний тип ($x = 46 \%$).

Дослідження прояву травматичної пам'яті за посередництвом аналізу позитивних і негативних автобіографічних подій, які уже відбулися, або ж відбудуться у житті діагностованого, окреслило тенденцію до витіснення травматичних подій з автобіографічних даних особистості ($x = 65,8 \%$).

Оцінка *рівня посттравматичного стресового розладу*, який водночас є інтегральним показником особистісного *емоційного благополуччя*, дала змогу отримати такий розподіл даних: 45,7 % досліджуваних не мають ознак переживання ПТСР; 43,8 % мають схильність до його переживання; 10,5 % мають високі показники, що свідчить про їхнє емоційне неблагополуччя.

Аналіз особливостей взаємозв'язків між показниками прояву травматичної пам'яті особистості дав змогу встановити кореляційні зв'язки між ПТСР і психолінгвістичними показниками наративів (середній розмір речень ($r = -0,187$,

$p \leq 0,05$), кількість речень ($r = 0,151$, $p \leq 0,05$)), особливостями написання автобіографії (кількість подій описаних в майбутньому часі ($r = 0,224$, $p \leq 0,05$), кількість подій негативного емоційного забарвлення ($r = 0,166$, $p \leq 0,05$). Таким чином, наративи про реорганізований травматичний спогад складаються з невеликої кількості речень, які містять велику кількість слів. При високому ПТСР людина при трансляції власного життєвого шляху робить акцент на майбутніх подіях і зазначає велику кількість негативних подій.

Виокремлено шість груп досліджуваних внаслідок аналізу показників рівня ПТСР, типу пережитої події та її інтегрованості до автобіографічних даних. До групи № 1 ($x = 16,3\%$) входять досліджувані, які включають пережитий негативний досвід до своїх автобіографічних даних, що свідчить про реорганізацію їх травматичної пам'яті, та прийняття її до фонду особистісних знань. До найпоширеніших типів подій, які трапляються у досліджуваних цієї групи, належать: смерть близької людини, травматичне кохання, ситуації загрози власному життю. Типовими для досліджуваних цієї групи є автонаративи, в яких людина шукає позитивні моменти наперекір випробуванню травматичними подіями.

Досліджувані групи № 2 ($x = 34,6\%$) характеризуються низьким ПТСР і вилученням травматичного спогаду з важливих автобіографічних подій. Причиною цьому є: прояв тенденції до витіснення як головної особливості травматичної пам'яті; оптимістична налаштованість (такі респонденти описують зазвичай лише позитивні події, не вказуючи жодної негативної); опис негативних подій, які не набували статусу травматичних. У цій групі досліджувані виокремлюють такі події: небезпека для близької людини, зміна істотних умов життя, смерть близької людини.

Респонденти, які потрапили в групу № 3 ($x = 10,5\%$), мають середній рівень розвитку ПТСР і в ході опису своєї автобіографії, включають пережиту травматичну подію до свого життєвого досвіду. Рівень їхнього емоційного благополуччя займає проміжну ланку між статусом норми і статусом, що потребує корекції. До типів подій, які найчастіше описуються, належить смерть близької людини і ситуації загрози власному життю. В автонаративах досліджуваних цієї групи відстежується думка про те, що пережита травматична подія залишить слід в пам'яті на все життя.

Досліджувані групи № 4 ($x = 25,9\%$) характеризуються середнім рівнем ПТСР й ігноруванням травматичної події при описі важливих подій автобіографії. До основних типів виявлених автонаративів належать: трагічне кохання, розлучення батьків, конфлікти з близькими людьми. При описі події автор намагається замовчувати факти, спостерігається висока абстрактність.

У досліджуваних групи № 5 ($x = 7,6\%$) виявлено високий ПТСР та включення події в автобіографічний досвід. Досліджувані розуміють усю важливість пережитої події, але її наслідки не приймаються. Характерною особливістю досліджуваних цієї групи є те, що події, які описані в їх автонаративах, це виключно ситуації загрози власному життю і конфлікти з близькими людьми. Текстам властивий аналіз майбутніх негативних явищ, які з'явилися внаслідок пережитої травми.

До групи № 6 ($x = 4,8 \%$) відносяться респонденти, у яких високий рівень ПТСР і у яких спостерігається відсутність інтегрованості травматичної пам'яті до життєвого досвіду особистості. До типів описаних ними автонаративів відноситься тільки смерть близької людини. Їхньою особливістю є те, що досліджувані й досі під впливом травми. Образ померлої людини описується з використанням безлічі деталей і флеш-беками.

На другому етапі досліджувались кореляційні зв'язки між особливостями прояву травматичної пам'яті (психолінгвістичні (середній розмір речень, кількість речень), автобіографічні (кількість майбутніх і минулих подій), рівень ПТСР), що слугують емпіричними індикаторами реорганізованості / nereорганізованості травматичної пам'яті, і психологічними рисами досліджуваних. Виявлено кореляційний зв'язок між показниками ПТСР та психологічними рисами (рівень достовірності $p \leq 0,05$), що дало змогу описати психологічний портрет особистості відповідно до рівня її емоційного благополуччя.

Третій етап полягав в аналізі пропозиційної структури наративу і її зв'язку з особливостями прояву травматичної пам'яті й особистісними рисами діагностованих. З метою встановлення особливостей пропозиційної репрезентації спогадів про травматичні події, їх структурно-організаційної будови, був використаний авторський метод пропозиційного аналізу, який дав змогу отримати такий розподіл даних:

- 37,4 % посідає підвид предиката – відношення. Третину усього тексту займає опис постраждалим своєї ролі та дій інших учасників травматичної події, які сприяли, або ж навпаки, були на заваді її подоланню. Це є свідченням того, що досліджувані надають великого значення відображенню свого індивідуального сприйняття стресорів як травмуючих;

- 23,5 % займає підвид предиката – екстернальний об'єкт, високий відсоток якого свідчить про надання значущості опису зовнішніх обставин і інших учасників травматичної події, які мають другорядний статус на тлі опису власних переживань;

- 15,1 % посідає екстернальний аргумент, при цьому значну частину наративу про травматичну подію займає опис зовнішніх факторів, яким оповідач приписує головну роль у перебігу стресових подій. За цим структурним елементом зафіксовано високі показники у випадку події, яка сталася не з оповідачем, а з іншою (найчастіше референтною) особою або предметом;

- 15 % займає інтернальний аргумент, зафіксований відсоток якого, свідчить про надання досліджуваним значущого місця відображенню себе як головного дійового персонажа травматичної події;

- 5 % посідає структурний елемент контексту – час. Невисокий відсоток прояву за цим структурним елементом свідчить про те, що при описі травматичних подій досліджувані не надають значення часовим індикаторам події;

- 3,5 % займає підвид предиката – інтернальний об'єкт. Низький відсоток прояву цього елемента свідчить про те, що досліджувані при описі пережитої травматичної події рідко пишуть про себе, або характеризують себе як другорядного

дійового персонажа, який потрапляє під вплив зовнішніх обставин і найчастіше виконує роль спостерігача або жертви;

– 0,5 % посідає структурний елемент контексту – місце, зафіксований низький відсоток якого свідчить про ігнорування місця виникнення травматичної ситуації.

На основі підрахунку середньогрупових показників (\bar{x}) і показників стандартного відхилення (σ) розроблена трирівнева шкала нормативів для пропозиціональних структурних елементів, які застосовуються в текстах про травматичні події.

Результати дослідження особливостей пропозиціональних структурних елементів травматичної пам'яті, а саме її високих показників на основі аналізу статистично значущих кореляційних зв'язків із показниками методик (психолінгвістичні характеристики тексту, особливості конструювання автобіографії, рівень ПТСР, особистісні й індивідуально-типологічні риси, локус суб'єктивного контролю), відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Узагальнення взаємозв'язків показників пропозиціональної структури автобіографічного наративу на тему «Травматична подія у моєму житті»

Структурні елементи пропозиції	Психолінгвістичні особливості	Автобіографічні особливості	Рівень ПТСР	Особистісні, індивідуально-типологічні риси, локус контролю
1	2	3	4	5
Аргумент інтернальний	Велика кількість речень, $r = 0,602^*$, висока логічна зв'язність $r = 0,142^*$		Високий рівень ПТСР $r = 0,139^*$	Нейротизм, психотизм, низька самооцінка, замкнутість, висока нормативність поведінки, конформізм
Аргумент екстернальний	Велика кількість речень $r = 0,718^*$	Велика кількість минулих $r = 0,350^*$, позитивних $r = 0,223^*$, негативних $r = 0,328^*$		Екстернальний локус контролю, підпорядкованість почуттям, практичність, дипломатичність, конформізм
Об'єкт інтернальний	Високий коефіцієнт дієслівності $r = 0,140^*$	Велика кількість майбутніх $r = 0,158^*$, позитивних $r = 0,153^*$ подій	Високий рівень ПТСР $r = 0,138^*$	Низька самооцінка, співчутливість, практичність, тривожність, конформізм, напруженість
Об'єкт екстернальний	Високий середній розмір речення $r = 0,138^*$	Велика кількість минулих $r = 0,213^*$, позитивних $r = 0,153^*$ подій	Високий рівень ПТСР $r = 0,152^*$	Низький рівень психотизму, підпорядкованість почуттям, практичність, дипломатичність, впевненість, конформізм
Відношення	Високий середній розмір речення $r = 0,147^*$, високий коефіцієнт дієслівності $r = 0,139^*$	Велика кількість минулих $r = 0,260^*$, позитивних $r = 0,216^*$, негативних $r = 0,223^*$ подій		Емоційна стабільність, комунікабельність, висока нормативність поведінки, конформізм

1	2	3	4	5
Місце	Низький коефіцієнт дієслівності $r = -0,138^*$ і логічної зв'язності $r = -0,209^*$	Велика кількість минулих $r = 0,302^*$ і мала кількість майбутніх $r = -0,412^*$ подій	Низький ПТСР $r = -0,328^*$	Екстраверсія, високий психотизм, замкнутість, високий інтелект, експресивність, висока нормативність поведінки, підозрілість, практичність, прямолінійність, впевненість, консерватизм, високий самоконтроль
Час	Велика кількість речень $r = 0,507^*$	Велика кількість минулих $r = 0,305^*$, позитивних $r = 0,234^*$ подій		Екстернальний локус контролю, високий психотизм, домінантність, експресивність, висока нормативність поведінки, співчутливість, впевненість

Примітка: * – рівень значущості $p \leq 0,05$.

Таким чином, кореляційний аналіз підтверджує припущення щодо зв'язку пропозиційної структури наративу і особливостей прояву травматичної пам'яті.

У третьому розділі – «Реорганізація травматичної пам'яті особистості за допомогою психолінгвістичних засобів» – описано пропозиційні структури травматичної пам'яті відповідно до рівня емоційного благополуччя особистості, розроблено рекомендації щодо етапів психолінгвістичної реорганізаційної роботи за допомогою письмового і усного наративів.

Сформовано три типові пропозиційні мережі травматичної пам'яті із визначенням відсоткового співвідношення їх структурних елементів відповідно до рівня емоційного благополуччя особистості.

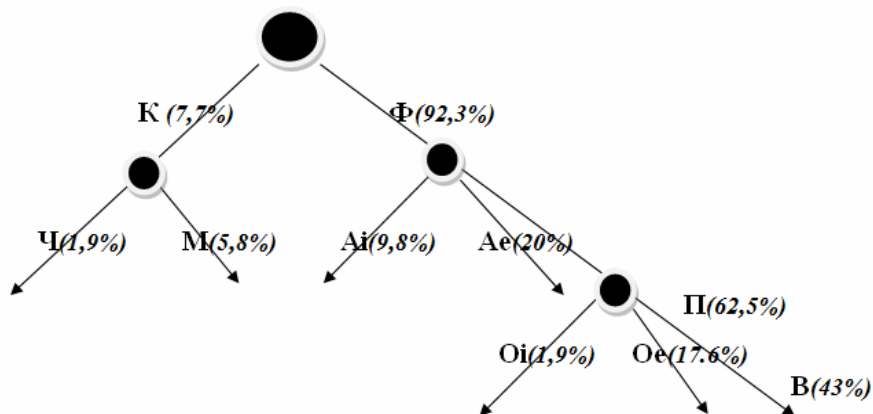

Рис. 2. Пропозиційна структура травматичної пам'яті у людей із високим рівнем емоційного благополуччя

К – контекст, Ф – факт, Ч – час, М – місце, Аі – аргумент інтернальний, Ае – аргумент екстернальний, П – предикат, Оі – об'єкт інтернальний, Ое – об'єкт екстернальний, В – відношення.

Досліджувані з високим емоційним благополуччям будують свій текст, звертаючи увагу на деталі події і використовуючи при цьому такі елементи пропозиції, як екстернальний аргумент ($x = 20\%$), відношення ($x = 43\%$) і місце ($x = 5,8\%$). До особистісних рис авторів таких наративів відносяться: інтернальний локус контролю, емоційна стабільність, низький рівень психотизму, екстравертованість, адекватна самооцінка, комунікабельність, прямолінійність, впевненість, розслабленість, сміливість.

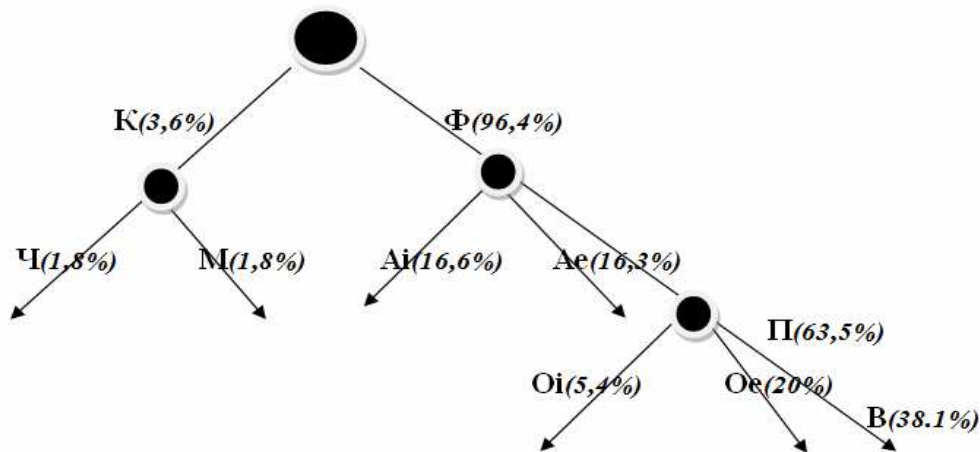

Рис. 3. Пропозиційна структура травматичної пам'яті у людей із середнім рівнем емоційного благополуччя

К – контекст, Ф – факт, Ч – час, М – місце, Ai – аргумент інтернальний, Ae – аргумент екстернальний, П – предикат, Oi – об'єкт інтернальний, Oe – об'єкт екстернальний, В – відношення.

Середній рівень емоційного благополуччя характеризується збільшенням відсотка показників інтернального аргументу ($x = 16,6\%$) і інтернального об'єкта ($x = 5,4\%$). Встановлено різнополюсність особистісних рис досліджуваних, які увійшли до цієї групи.

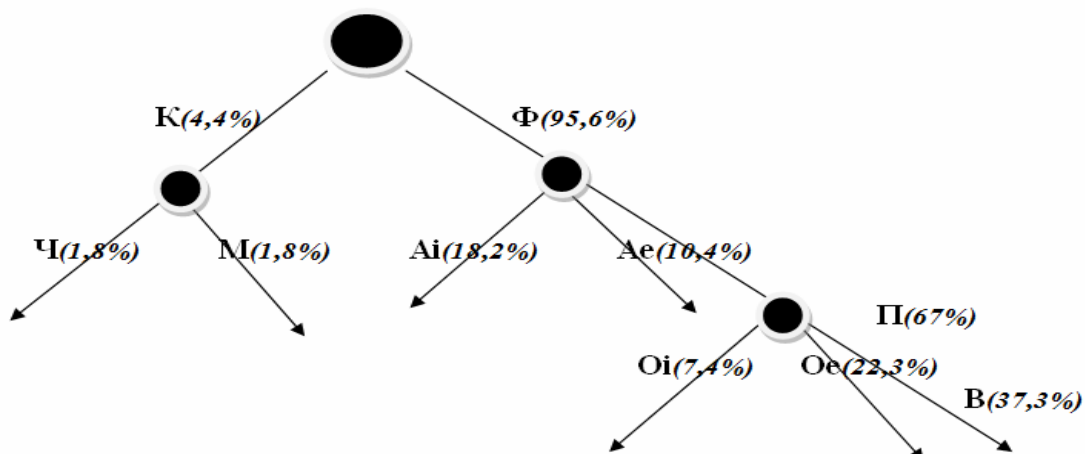

Рис. 4. Пропозиційна структура травматичної пам'яті у людей із низьким рівнем емоційного благополуччя

К – контекст, Ф – факт, Ч – час, М – місце, Ai – аргумент інтернальний, Ae – аргумент екстернальний, П – предикат, Oi – об'єкт інтернальний, Oe – об'єкт екстернальний, В – відношення.

При низькому рівні емоційного благополуччя особистості зберігається тенденція до збільшення показників інтернального аргументу ($x = 18,2\%$), інтернального об'єкта ($x = 7,4\%$) і об'єкта екстернального ($x = 22,3\%$). Натомість відношення ($x = 37,3\%$), місце ($x = 1,8\%$) і аргумент екстернальний ($x = 10,4\%$) зменшуються. До особистісних рис відносяться: екстернальний локус контролю, нейротизм, високий рівень психотизму, інтровертованість, низька самооцінка, замкнутість, підпорядкованість почуттям, дипломатичність, тривожність, напруженість, боязкість.

Встановлено тенденцію до зростання структурних елементів пропозиції від низького до високого рівня емоційного благополуччя особистості: аргумент інтернальний, об'єкт інтернальний, об'єкт екстернальний. Це дає змогу дійти висновку, що, чим більше ваги досліджуваній надає опису власних почуттів і зовнішніх речей, на які він мав вплив при перебігу травматичної події, тим більшою мірою його травматична пам'ять потребує реорганізації.

З'ясовано, що психолінгвістичними засобами реорганізації травматичної пам'яті є усний і письмовий наратив. Усні форми роботи з наративом полягають у постановці запитань для запису травматичної події у такому вигляді, щоб вона не відображала негатив, а гармонійно вписалася в життєву історію особистості. Письмові форми роботи з наративом використовуються в діагностичних цілях, для встановлення шляху особистісного змінювання, підкріплення позитивних змін.

На основі результатів теоретико-методологічного аналізу та емпіричного дослідження особливостей травматичної пам'яті запропоновано рекомендації і кроки психолінгвістичної реорганізації травматичної пам'яті, яка, залежно від виду нарації (усного чи письмового), має свої особливості на кожному етапі: стабілізація емоційно-психологічного стану (використовується усний наратив, за допомогою якого створюється безпечний контекст і закріплення людини на території ідентичності, яка вільна від впливу травми); діагностика особливостей травматичної пам'яті (використовується письмовий наратив і проводиться його психолінгвістичний і пропозиціональний аналіз); екстерналізація проблеми (використовується усний і письмовий наратив з акцентом опису проблеми через іменник, що дає змогу її екстерналізувати); інтеріоризація травматичного досвіду (відбувається внаслідок його інтелектуалізованого проживання і формування альтернативної історії у письмовій формі) і формування позитивної концепції життя (використовуючи усний вид нарації, ідентифікуються унікальні, яскраві події, які суперечать пережитій травмі і стають ресурсом для клієнта).

Описані кроки реорганізаційної роботи можуть розглядатися як орієнтаційна схема дослідження травматичної пам'яті особистості.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й представлено нове вирішення проблеми дослідження і реорганізації травматичної пам'яті особистості. Отримані результати дають змогу дійти таких висновків:

1. На основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми встановлено, що ментальна травма – це процес переживання особистістю емоційно-значущих

негативних подій. Операціоналізовано поняття травматичної пам'яті як процесу в межах норми – психічного процесу і результату відображення, збереження та відтворення реорганізованого травматичного досвіду, який складається зі спогадів про осмислені й інтелектуалізовано прожиті травматичні події.

Особливості репрезентації травматичних подій у пам'яті особистості залежать від рівня їх реорганізованості. Контекст розгляду місця локалізації травматичних спогадів дає змогу констатувати, що травматична пам'ять, яка не чинить деструктивного впливу на особистісну сферу людини і є інтегрованою до загального фонду її знань, зберігається в експліцитній автобіографічній пам'яті. Натомість травматична пам'ять, яка не піддавалась реорганізації і переосмисленню, – в імпліцитній автобіографічній пам'яті.

До особливостей nereорганізованої / реорганізованої травматичної пам'яті належать: фрагментарність / цілісність, дезорганізованість / організованість, дисоціативність / відсутність витіснених спогадів, насиченість емоціями / високий рівень осмисленості, дисфункціональність когнітивних схем / функціональні когнітивні схеми.

2. Розробка концептуальних засад дослідження травматичної пам'яті базувалася на когнітивному підході до вивчення психічних явищ. Сконструйовано авторську пропозиційну модель травматичної пам'яті, яка має такі структурні елементи: факт (аргумент (інтернальний / екстернальний), предикат (об'єкт (інтернальний / екстернальний), відношення), контекст (місце, час). Описана модель пропозиційної репрезентації знань про травматичну подію охарактеризована через призму чинників ризику її виникнення залежно від особливостей конструювання пропозицій. Це дає змогу не лише схематично представити спогади про пережитий негативний досвід, а й з'ясувати їх категоризацію, що є основою для вибору ефективних засобів реорганізації травматичної пам'яті.

3. У межах програми емпіричного дослідження встановлено психолінгвістичні і пропозиційні особливості репрезентації травматичної пам'яті відповідно до рівня її реорганізованості, емоційного благополуччя, особистісних рис і характеру трансляції власної автобіографії.

З'ясовано, що при репрезентації nereорганізованої травматичної пам'яті, особистість послуговується великою кількістю коротких речень, відтворюючи негативну концепцію життя, завуальовуючи травматичні події загальними фразами, що притаманно негативному типу наративу. При описі власної біографії акцент робиться на майбутніх подіях, травматична подія зазвичай витісняється з переліку важливих подій. Особистості, які не інтегрували травматичну подію до автобіографічної експліцитної пам'яті, мають такі особистісні риси: неадекватна самооцінка, інтровертованість, замкнутість, емоційна нестійкість, стриманість, підпорядкованість почуттям, боязкість, довірливість, дипломатичність, тривожність, низький самоконтроль, напруженість, інтернальний локус контролю.

На основі аналізу наративів виділено типи травматичних подій: смерть близької людини, травматичне кохання, ситуації загрози власному життю, ситуації загрози життю близьких людей, розлучення і конфлікти батьків, зміна звичних

умов життя, конфлікти з близькими людьми, свідок трагічних подій, сімейне насильство, приниження гідності, пияцтво одного з членів сім'ї, невиправдання очікувань близьких.

Емпірично доведено, що особливості пропозиціональної репрезентації травматичної пам'яті мають статистично-значущі кореляційні зв'язки з психолінгвістичними показниками прояву травматичної пам'яті й особистісними рисами репрезентатора. Сформовано три типові пропозиціональні мережі із зазначенням відсоткового співвідношення їх структурних елементів залежно від рівня емоційного благополуччя особистості і ступеня реорганізованості травматичної пам'яті, що слугує підтвердженням гіпотези дослідження. Перша пропозиціональна мережа характеризує людей з високим емоційним благополуччям, які будують свій наратив, звертаючи увагу на деталі події і використовуючи при цьому такі елементи пропозиції, як екстернальний аргумент, відношення і місце. Друга пропозиціональна мережа характеризує людей із середнім рівнем емоційного благополуччя і характеризується збільшенням відсотка показників інтернального аргументу й інтернального об'єкта. Третя пропозиціональна мережа відображає наративи людей із низькими показниками емоційного благополуччя, в яких зберігається тенденція до збільшення показників інтернального аргументу, інтернального об'єкта і об'єкта екстернального. Натомість відношення, місце і аргумент екстернальний зменшуються. Встановлено, що пропозиціональний аналіз письмового наративу є дієвим засобом діагностики травматичної пам'яті особистості.

4. Психолінгвістичними засобами реорганізації травматичної пам'яті є усний і письмовий наратив. До кроків реорганізаційної роботи відноситься стабілізація емоційно-психологічного стану, діагностика, екстерналізація проблеми, інтеріоризація травматичного досвіду і формування позитивної концепції життя. Встановлено, що усний наратив використовується для постановки запитань, уточнення деталей, здійснення терапевтичної психоедукації й інсталяції надії. Письмовий наратив виконує діагностичну функцію і є допоміжним засобом розуміння людиною травматичної події та її впливу на життя. Відтак, усно і письмово фіксуючи травматичний спогад, й аналізуючи наративи після завершення реорганізаційної роботи, людина бачить відмінності у його репрезентації, що слугує підкріпленням позитивних особистісних змін.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. Перспективами подальших досліджень є системна діагностика структурно-функціональної організації травматичної пам'яті, що забезпечить удосконалення теоретико-методологічних підходів у вивченні цього психологічного феномену та прикладних аспектів впровадження запропонованих рекомендацій щодо реорганізації травматичної пам'яті за допомогою психолінгвістичних засобів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові у галузі психології:

1. Василюк О. П. Концептуальні межі поняття «травматична пам'ять» / О. П. Василюк // Освіта регіону : Укр. наук. журн. ун-ту «Україна». – 2013. – Вип. 2 (32). – С. 191–195.

2. Василюк О. П. Пропозиціональна модель представлення знань як основа травматичної пам'яті / О. П. Василюк // Психолінгвістика : зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2013. – Вип. 14. – С. 58–66.

3. Василюк О. П. Особливості збереження спогадів про травматичні події в автобіографічній пам'яті / О. П. Василюк // Психологічні перспективи. – 2014. Вип. 23. – С. 29–39.

4. Василюк О. П. Теоретико-методологічний аналіз поняття «травматична пам'ять» з позиції когнітивного підходу / О. П. Василюк // Вісн. Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Психологія. – 2014. – Вип. 48. – С. 29–36.

5. Шевчук О. П. Пропозиціональний аналіз автобіографічного нарративу про травматичні події / О. П. Шевчук // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Сер. : Психологічні науки. – 2014. – Вип. 2 (1). – С. 156–159.

Статті, надруковані у зарубіжних виданнях

6. Шевчук О. П. Особистісні предиктори трансформації травматичної пам'яті у посттравматичний стресовий розлад / О. П. Шевчук // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, II (12), Issue: 25, 2014. – Р. 93–97.

7. Василюк О. П. Пропозициональная модель травматической памяти / О. П. Василюк // Психологические аспекты развития личности в онтогенезе: сб. науч. ст. / ГрГУим. Я. Купалы [гл. ред. А. И. Янчий]. – Гродно : ГрГУ, 2014. – С. 252–265.

Публікації в збірниках матеріалів конференцій

8. Василюк О. П. Автобіографічний нарратив як діагностичний інструментарій під час дослідження травматичної пам'яті особистості / О. П. Василюк // East European journal of psycholinguistics. – 2014. – Вип. 1. – С. 201–208.

9. Василюк О. П. Психолінгвістические средства реорганизации травматической памяти личности / О. П. Василюк // Язык, речь, личность в зеркале психолінгвістики : монографія / под ред. д-ра психол. наук, проф. Л. В. Засекиной. – Луцк : Вєжа-Друк, 2014. – С. 223–244.

10. Василюк О. П. Теоретико-методологічний аналіз поняття «травматична пам'ять» в руслі когнітивного підходу / О. П. Василюк // Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (18–19 жовт. 2013 р.). – Х. : ХНПУ, 2013. – С. 358–360.

11. Василюк О. П. Значення типу локусу контролю для визначення стратегії реорганізації травматичної пам'яті особистості / О. П. Василюк // Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології : матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (13 трав. 2014 р.). – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – С. 83–86.

АНОТАЦІЇ

Шевчук О. П. Психолінгвістичні засоби реорганізації травматичної пам'яті особистості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2015.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню особливостей травматичної пам'яті і психолінгвістичних засобів її реорганізації.

У дисертації проаналізовано теоретико-методологічні засади вивчення травматичної пам'яті особистості, наведено авторську пропозиційну модель травматичної пам'яті.

Запропоновано авторський метод пропозиційного аналізу автобіографічних наративів. Виділено типи травматичних подій. Розроблено шкалу нормативів для психолінгвістичних показників і пропозиційних структурних елементів наративів про травматичні події. Встановлено кореляційні залежності між ступенем реорганізованості травматичної пам'яті, її характеристиками та особистісними рисами людини. На емпіричному рівні досліджено особливості пропозиційної структури травматичної пам'яті.

Описано типові пропозиційні структури автобіографічних наративів про травматичні події залежно від рівня реорганізованості травматичної пам'яті особистості. Розроблено рекомендації, спрямовані на реорганізацію травматичної пам'яті шляхом використання усного і письмового автобіографічного наративу.

Ключові слова: травматична пам'ять, типологія травматичних подій, пропозиційна модель травматичної пам'яті, пропозиційний аналіз, психолінгвістична реорганізація.

Шевчук О. П. Психолінгвістические средства реорганизации травматической памяти личности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии. – Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк, 2015.

Диссертационное исследование посвящено изучению особенностей травматической памяти и психолінгвістических средств ее реорганизации.

В работе осуществлен теоретический анализ изучаемой проблемы, на основании которого было выделено понятие травматической памяти как психического процесса в пределах нормы. Сформировано и изучено концептуальное поле травматической памяти. Проанализированы механизмы сохранения травматических воспоминаний в памяти личности и их семантическая организация. Описаны модели когнитивной репрезентации знаний и использовано в качестве методологической пропозициональную систему представления знаний. Сформировано авторскую пропозициональную модель травматической памяти и охарактеризовано ее структурные элементы. Описаны факторы риска

возникновения травматической памяти на уровне травматического стрессора, психологических черт и особенностей окружающей среды.

Описано диагностический инструментарий, в контексте которого предложено авторский метод пропозиционального анализа нарративов о травматических событиях. Выделены типы травматических событий. Разработана шкала нормативов для психолингвистических показателей и пропозициональных структурных элементов нарративов о травматических воспоминаниях. Проанализировано пропозициональное строение текста.

Проанализированы особенности написания автобиографических нарративов в зависимости от уровня посттравматического стрессового расстройства. На основе анализа показателей психологической автобиографии (добавления или игнорирования описанного в автонарративе травматического события к автобиографическим данным) и уровня посттравматического стрессового расстройства, выделено шесть групп диагностированных. Каждая группа описана с помощью анализа наиболее часто используемых типов пережитого травматического события, а также выделены характерные особенности автонарративов по каждой группе.

Указано закономерности интеграции травматических воспоминаний о пережитом событии в автобиографическую память. Проанализировано, в каких случаях это говорит об осмыслении этого воспоминания и приобретении травматической памятью статуса психического процесса в пределах нормы, а когда о нарушении адаптационных ресурсов личности в сфере интеллектуализированного проживания негативного воспоминания и приобретения статуса патологического процесса, который приводит к посттравматическому стрессовому расстройству и разрушения сложившейся картины мира.

Установлены корреляционные зависимости между степенью реорганизованности травматической памяти, ее характеристиками и личностными особенностями человека. На эмпирическом уровне исследованы особенности пропозициональной структуры травматической памяти, что отображается на психолингвистическом, автобиографическом и личностном уровнях. Разработано таблицу, которая служит диагностическим ориентиром при исследовании травматической памяти личности, аргументировано целесообразность ее использования.

Описаны типичные пропозициональные структуры автобиографических нарративов о травматических событиях в зависимости от уровня эмоционального благополучия личности. Выделено отличия в пропозициональном строении нарратива в зависимости от уровня реорганизованности травматической памяти через призму особенностей построения текста и психологических черт личности. Сделано вывод, что описанные черты личности могут быть следствием переживания травматической памяти, или причиной ее возникновения. Разработаны рекомендации, направленные на реорганизацию травматической памяти путем использования устного и письменного автобиографического нарратива. Описано шаги работы с травматической памятью (стабилизация эмоционально-психологического состояния, диагностика травматической памяти,

экстернализация проблемы, интериоризация травматического опыта и формирование позитивной концепции жизни). Указано на цель и особенности использования письменного нарратива, его преимущества при работе с психологической травмой. Проанализировано, какой тип нарративной работы стоит использовать психологу на каждом этапе реорганизационной работы.

Ключевые слова: травматическая память, типология травматических событий, пропозициональная модель травматической памяти, пропозициональный анализ, психолингвистическая реорганизация.

Shevchuk O. P. Psycholinguistic means reorganization of traumatic memory of the individual. – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Psychological Sciences, specialty 19.00.01 – General Psychology, History of Psychology. – Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, 2015.

This thesis presents the study of traumatic memory peculiarities and psycholinguistic means of its reorganization.

The thesis analyzes the theoretical and methodological foundations of the study of individual's traumatic memory and includes the author's propositional model of traumatic memory.

The thesis offers author's method of propositional analysis of autobiographical narratives. It also highlights the types of traumatic events, develops the scale of norms for psycholinguistic indices and propositional structural elements of narratives about traumatic events. The thesis establishes correlations between the degree of traumatic memory reorganization, its characteristics, and personality traits of a person. At the empirical level, the peculiarities of traumatic memory propositional structure were investigated.

The thesis describes typical propositional structures of autobiographical narratives about traumatic events, depending on the level of person's reorganization of traumatic memory. It also includes recommendations aimed at traumatic memory reorganization by using oral and written autobiographical narrative.

Key words: traumatic memory, typology of traumatic events, propositional model of traumatic memory, propositional analysis, psycholinguistic reorganization.

Підписано до друку 24.02.2015 р. Формат 60×84¹/₁₆.
Обсяг 0,9 обл.-вид. арк., 0,9 ум. друк. арк. Наклад 100 прим.
Друк – Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки.
43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13. Зам. 2957.